

Плетенець В. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ORGANIZATION AND TACTICS OF INTERROGATION ALLEGED MERCENARY-VIOLENT CRIMINAL OFFENSES

Стаття присвячена висвітленню деяких аспектів організації та проведення допитів підозрюваних за фактами вчинення грабежів і розбійних нападів. Акцентовано увагу на особливостях і змісті вибору й застосування тактичних прийомів під час проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: слідчий, тактичний прийом, допит, слідча (розшукова) дія, грабіж, розбій.

Статья освещает некоторые аспекты организации и проведения допросов подозреваемых по фактам совершения грабежей и разбойных нападений. Акцентировано внимание на особенностях и содержании выбора, а также применения тактических приемов при проведении рассматриваемого следственного (розыскного) действия.

Ключевые слова: следователь, тактический прием, допрос, следственное (розыскное) действие, грабеж, разбой.

The scientific article highlights some aspects of the organization and interrogation of suspects on the facts of committing robberies and assaults. The attention to features and content selection, as well as the use of tactics during the consideration of the investigative (investigative) action.

Key words: investigator, tactic, questioning, investigation (investigative) operation, robbery.

Установлення обставин кримінального правопорушення можливе передусім шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Серед них окремого значення в одержанні відомостей про злочин набуває така слідча (розшукова) дія, як допит. Відомо, що допит є найбільш поширеною слідчою дією, що займає майже 25% від загальної кількості робочого часу слідчого [1, с. 282]. Водночас зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій, на проведення допитів припадає понад 80% [2, с. 3].

Незважаючи на те що останній є найбільш повторюваною процесуальною дією, він залишається складною, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді неповторною дією. Значні труднощі правоохоронці відчувають під час проведення допитів підозрюваних за фактами корисливо-насильницьких злочинців. У результаті цього можуть порушуватись визначені чинним законодавством строки проведення розслідування, прийматись необґрунтовані рішення. Так, за статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України, простежується стійка тенденція до збільшення кількості як грабежів і розбоїв, так і фактів, за якими злочинці не встановлюються.

Організації та проведенню допитів підозрюваних за різними категоріями кримінальних правопорушень раніше вже приділялась увага учених-криміналістів: В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.К. Весельського, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.Г. Лукашевича, М.І. Порубова, М.В. Салтевського, В.Ю. Шепітька, К.О. Чаплинського та інших. Однак проведені вченими дослідження потребують

удосконалення з урахуванням сучасного стану злочинності, розробок науки й техніки, останніх досліджень у галузі криміналістики.

Метою статті є формування відповідних рекомендацій щодо організації й тактики допиту підозрюваних у вчиненні корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Наявність знань про ці особливості сприятиме зменшенню кількості часу, сил і засобів, що витрачаються працівниками правоохоронних органів під час розслідування загалом і допитів по зазначених категоріях кримінальних проваджень зокрема.

Варто наголосити, що до найбільш небезпечних кримінальних правопорушень корисливо-насильницького характеру належать грабежі та розбої.

Грабіж – це відкрите викрадення чужого майна, учинене без застосування насильства чи поєднане з насильством, але не небезпечним для життя і здоров'я потерпілого (ст. 186 Кримінального кодексу (далі – КК) України). Розбій – це напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ст. 187 КК України).

Варто зазначити, що найбільш поширеним джерелом інформації, у тому числі про вчинений грабіж чи розбій, є допит. М.В. Салтевський визначає допит як досудову, слідчу й судову дію, у процесі якої орган розслідування або суд одержують інформацію від допитуваного про обставини, що мають значення для встановлення істини у справі [3, с. 358]. Його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології

людини. Мета допиту полягає в отриманні повних показань, що об'єктивно відображають дійсність. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами [4].

Тактика допиту підозрюваного визначається слідчим з урахуванням ситуації, що склалась за провадженням. Показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення. У цей момент він ще не знає, якими доказами володіє слідчий, і практично не має змоги протиставити свою лінію захисту [5, с. 193].

Варто нагадати, що підозрювані мають право відмовитись від давання показань. Це вимагає від слідчого застосування всього комплексу тактичних прийомів допиту. Підозрюваний може досить швидко змінити зайняту позицію під впливом тактичних прийомів. Без них складно, а іноді неможливо розкрити злочин [6, с. 8].

Отже, слідчому необхідно, з одного боку, ретельно, а з іншого – швидко організувати проведення допитів за фактами грабежів чи розбоїв. Перед тим, як слідчий обере певні тактичні прийоми допиту підозрюваного по кримінальному провадженню, йому необхідно встановити таке:

1) умови, у яких підозрюваний спостерігав предмети і явища, учиняв кримінальне правопорушення (удень, уночі, близько, далеко, тобто об'єктивні чинники);

2) психічний стан підозрюваного на момент сприйняття чи після нього (був зляканий, вражений, хвилювався, знаходився в несвідомому стані, у стані сп'яніння тощо);

3) загальний стан органів почуттів людини (стан зору, органів слуху, нюху тощо);

4) загальну здатність до конкретного сприймання й запам'ятовування (зі слів підозрюваного потрібно уточнити, що він краще сприймає й запам'ятовує – колір, номер, прізвища тощо) [7, с. 9].

Установлення психологічного контакту з допитуваною особою вважається обов'язковою складовою ефективного допиту. Психологічний контакт у тій своєрідній формі спілкування, яка має місце в судочинстві, зумовлює одержання доказової інформації та сприяє успішному встановленню об'єктивної істини [8, с. 150]. У судово-психологічній і криміналістичній літературі обґрунтованим вважається твердження про те, що без психологічного контакту не можна обійтись у жодній слідчій дії, що пов'язана зі спілкуванням [9, с. 12]. Відсутність психологічного контакту між допитуваним і слідчим не дасть останньому змогу повною мірою правильно побудувати допит і застосувати відповідні тактичні прийоми та отримати максимальну кількість інформації. Варто нагадати, що особи, котрі вчинюють грабежі й розбої, характеризуються зухвалістю, стійкістю до психологічного впливу. Значна частина злочинців раніше вже була засуджена в тому числі за корисливі злочини, тобто значна частина правопорушників має злочинний досвід. Це вимагає від слідчого застосування всього переліку тактичних прийомів.

Низка тактичних прийомів допиту, розроблених криміналістикою, спрямована на освіження пам'яті допитуваного, надання допомоги в мобілізації його пам'яті, словом, на найбільш ефективне з'ясування фактів, відомих допитуваному. Із двох специфічних людських форм пам'яті – знань і спогадів – слідчий під час допиту повинен особливу увагу звернути на зміст спогадів [10].

Великого значення набувають і такі тактичні прийоми, як використання фактора раптовості, суперечностей у свідченнях допитуваного, створення напруження. Невідкладність допиту підозрюваного зумовлена тим, що особи під час першого допиту перебувають в особливому психологічному стані й дають цінні свідчення, які не стали б давати після того, як заспокоїлися [11, с. 56].

Як зазначає З.І. Мітрохіна, викрити неправду можна активним веденням допиту, тобто ставленням значної кількості запитань, що призводить до дезорганізації психічних процесів, тому що особі важко утримувати в пам'яті відповіді на попередні запитання [12, с. 41]. Відповідно, постановка уточнювальних, контрольних запитань може його викрити.

Заслугує на увагу й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Повторне сприйняття місця, де відбулася подія, сприяє відновленню в пам'яті забутого. Не виключені випадки проведення повторних допитів у розрахунок на зміну особою показань для підтвердження версії, обраної та перевіреної слідчим як перспективної [13, с. 260]. Малоймовірно, щоб під час повторного допиту особа пам'ятала всі деталі повідомлених нею раніше даних. Можуть використовуватися й інші тактичні прийоми. Їх кількість і послідовність визначатимуться слідчим у кожному конкретному випадку.

Якщо слідчий буде володіти знаннями фізіологічних особливостей людини, пов'язаних із реакцією на той чи інший тактичний прийом слідчого, то отримає під час допиту інформація матиме значно більшу цінність для досудового розслідування. Невербальна комунікація займає 57% в обміні інформацією [14], водночас значною частиною правоохоронців не сприймається й, відповідно, не використовується під час організації та проведення слідчих (розшукових) дій. Так, якщо будуть спостерігатися реакції допитуваного, які визначатимуть давання ним неправдивих свідчень, слідчий зможе поставити відповідну кількість уточнювальних, контрольних питань, застосувати відповідні тактичні прийоми.

Варто зазначити, що, проводячи складні допити, слідчі більшою мірою не в змозі слідкувати за ходом, фіксувати результати в протоколі та контролювати емоційні реакції допитуваних. У цьому випадку доцільно використовувати засоби відеофіксації ходу слідчої (розшукової) дії. Надалі відеозапис може бути переглянутий і проаналізований на предмет давання допитуваними за фактами грабежів і розбоїв неправдивих відповідей на відповідні питання. Ця інформація може бути використані в процесі проведення як додаткових допитів, так й інших слідчих

(розшукових) дій як із цим самим, так і з іншими учасниками провадження.

Як підсумок дослідження необхідно зазначити, що допит за грабежами та розбоями – один із найбільш поширених способів отримання доказів і разом із ти надзвичайно складна слідча (розшукова) дія з погляду як кримінального процесуального законодавства, психології, так криміналістичної тактики. Правильно організований і проведений допит сприяє отриманню доказової інформації та визначенню напрямів розслідування. Серед так-

тичних прийомів, що варто застосовувати, можна назвати такі: установлення психологічного контакту, використання фактора раптовості, створення напруження, повторні допити, допити на місці події тощо. Цим забезпечується результативність проведення допиту підозрюваних за фактами грабежів і розбоїв із найменшими витратами часу, сил і засобів.

Подальша наші дослідження будуть спрямовуватись на організацію та проведення інших слідчих (розшукових) дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криміналістика : [учебник] / под ред. проф. А.Г. Филиппова и А.Ф. Вольнского. – М., 1998. – С. 282.
2. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : [монографія] / В.К. Весельський. – К. : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1999. – 126 с.
3. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підручник] / М.В. Салтєвський. – К. : Кондор, 2006. – 588 с.
4. Криміналістика : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.
5. Селиванов Н.А. Расследование преступлений повышенной опасности : [пособие для следователя] / Н.А. Селиванов, А.И. Дворкин. – М., 1999.
6. Клим А.М. Криміналістическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями / А.М. Клим ; под ред. В.Ф. Ермоловича. – Мн., 2000.
7. Коновалова В.Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых / В.Е. Коновалова. – Х. : Изд-во ХГУ, 1956. – 36 с.
8. Стафорова О.В. Встановлення психологічного контакту при проведенні допиту / О.В. Стафорова // *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 26 жовтня 2012 р.). : у 3 ч. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – Ч. 3 : Кримінально-правові, кримінологічні, кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти формування правової держави. – 2012. – 164 с.
9. Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий / А.Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 112 с.
10. Праці Інституту психології ім. Д.Н. Узнадзе Академії наук Грузинської РСР. – Тбілісі, 1956. – Т. 10. – 1956. – 396 с.
11. Белозерова И.И. Криміналістика : [учебный курс] / И.И. Белозерова. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 172 с.
12. Митрохина З.И. Использование знаний психологии при производстве допроса : [учебное пособие] / З.И. Митрохина. – К. : УМК ВО, 1990. – 52 с.
13. Лускатов О.В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин / О.В. Лускатов // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : збірник наукових праць. – 2007. – № 1 (32). – 360 с.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bodylang.ru/coursebodylang/12-beginnk.html>.